

0. Bevezetés

Alberti (2013) hatásláncelméletének alapja: a világbeli tapasztalat sokkal közvetlenebb módon képeződik le a nyelv szintaktikai és morfológiai struktúráira, mint azt más thematikus elméletek (pl. Komlósy 1992) feltételezik.

I. szintaxis (anyanyelv-elsajátítás kutatói igazolták (pl. Naigles 1990, Lidz–Gleitman 2004)):

-a világban észlelhető **A→B** hatás a szórendben ⟨A,B⟩ vonzatsorrendként képezendő le;

-a világ nyelvei főleg **S→O** alapszórendűek.

II. morfológia: további segédeszköz a világban észlelhető **A→B** hatás nyelvi megjelenítéséhez:

egyes nyelvek: a behatottság tényét jelölik meg esetraggal: ⟨A,B⁺⟩;

más nyelvek: a hatásgyakorló aktivitást jelölik meg esetraggal: ⟨A⁻,B⟩.

azon szituációk, ahol egyetlen vonzatszereplő kap csak szintaktikai megjelenítést: több lehetőség:

1. a morfológiai jelöletlenség (⟨C⁻⟩): ez az alapstratégia;

2. a szereplő jellemzése: az őt jellemző ágensi (⟨C⁻⟩) / páciensi (⟨C⁺⟩) karakter morfológiai jelzésével.

III. az ige–vonzat kapcsolatot biztonságosan megmutató egyeztetési viszonyokat tartalmazó grammatikákban: a grammatikai rendszer "túlbiztosítónak" érezhető → *pro-drop* → fellazulhat az I. pontbeli szórendi szigor;

a világban észlelhető **A→B** hatás -egy akkuzatív nyelvben kifejezhető a ⟨B⁺,A⟩ szórenddel,

-egy ergatív nyelvben kifejezhető a ⟨B,A⁻⟩ szórenddel;

elfedi a közvetlen világ-leképező motivációt (ld. I. pont);

szórendi szabadság jelensége: önkényes? Nem: másik külső (a morfológián/szintaxison kívül fekvő) motiváció van mögötte: valamiféle B>A pragmatikoszemantikai hierarchiát (hatóköri sorrendet) jelenít meg az adott grammatika.

Előadás tárgya: esettanulmány arról, hogyan illeszthető be a II. pontban felvázolt tipológiába a finn grammatika (a magyar és az angol mellett)

finn: vélhetően ⟨A,B⁺⟩ típusú (ld. (1a-b))

fő kérdés: mi a behatott szereplő (⟨C⁺⟩) esetjelölése: Akkuzatívusz / Partitívusz / a kettő együtt?

szövevényes kép: a különféle konstrukciókban igen sokféle módon jelölik meg a tárgyat és az (intranszitiv) alanyt.

finn: az ⟨A,B⁺⟩ vagy ⟨A⁻,B⟩ "szélsőség" helyett → ⟨A^{H'},B^{H''}⟩, ahol H' és H'' halmazai ragoknak (I.);

magányos centrális vonzat esetjelölői (II.): nem H' vagy H'', hanem egy $H \subseteq H' \cup H''$, illetve szerkezetenként változó, hogy e H raghalmaz mely elemei jönnek szóba ($\mathcal{P}(H)$).

(1) AKTÍV IGE VONZATSZERKEZETE KÉTFÉLE KÉRDŐMONDATBAN: ⟨A, B^{-tA/n/(t)}⟩

a. Tappa·a·ko sisäkkö häne·**t** / Kaisa·**n** / naise·t /?

öl-Sg3-QP szobalány ő-Acc / Kaisa-Acc / nő-Pl

‘Ugye, megöli a szobalányt őt / Kaisát / a nőket?’

b. Tappa·a·ko sisäkkö hän·**tä** / Kaisa·**a** / nais·i·**a**?

öl-Sg3-QP szobalány ő-Part / Kaisa-Part / nő-Pl-Part

‘Ugye, nem öli meg a szobalányt őt / Kaisát / a nőket?’

¹ Az előadást az OTKA NK 100804 „Átfogó magyar nyelvtan” – “Comprehensive Grammar Resources: Hungarian” támogatta.

² Ezúton is köszönjük Anja Haaparantának, a PTE finn lektorának a példákhoz nyújtott értékes segítségét.

1.1. A Tau modell (Alberti 1997, 2006, 2009, 2013)

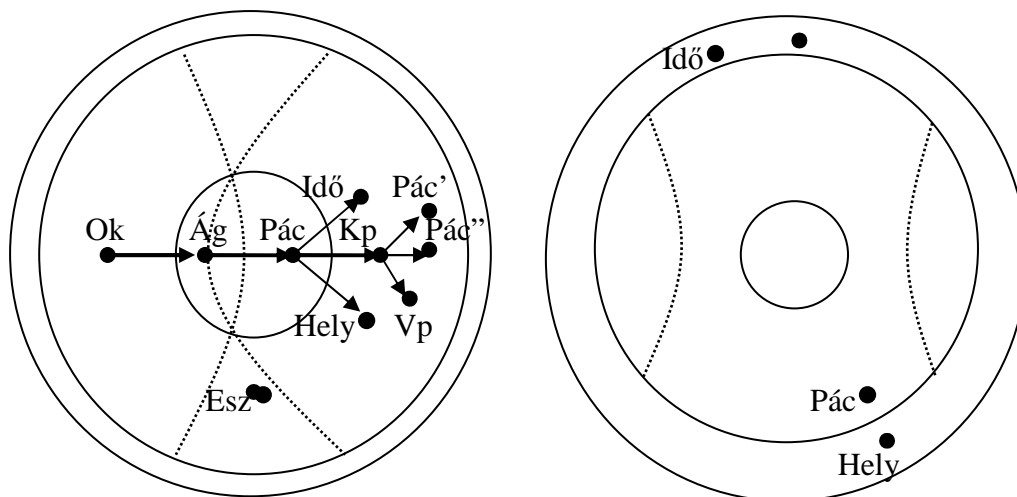
- a tematikus szerepek elméletének továbbfejlesztése (Bresnan – Kanerva 1989, Dowty 1991, Komlósy 1992)
- lexikai-szemantikai háttérstruktúrát nyújt, ami morfológiai és szintaktikai jelenségek magyarázatához szolgáltat releváns információt (miből lesz alany / tárgy)
- paradoxon: éppen az alany és a tárgy „tematikusan jellemezhetetlen” (elfedi a jelentést?!)
  - Péter*_{Ágens} *dolgozik.* / *A rózsza*_{Páciens} *elhervadt.* / *Ez az olló*_{Eszköz} *bármit elvág.*
  - Péter*_{Experiens} *imádja Mari*_{Stimulus}. / *Mari*_{Stimulus} *nagyon bejön Péternek.*
  - Mari*_{Okozó} *dolgoztatja Pétert*_{Ágens}.
  - Péter*_{Ágens} [*kenyérre*_{Végpont} *kente a vaj*_{Páciens}!] / [*vajjal*_{Páciens?} *kente a kenyérét*_{Végpont}].
  - Mari*_{Stimulus} *egyenesen irritálja Pétert*_{Experiens}.
  - Én*_{Ágens} *a torta elvágásához egy különleges kést*_{Eszköz} *használok.*
- a Tau modell a bizonytalan szereplisták helyett absztrakt hierarchiát nyújt az arg-ok között: ha a hatásláncban (3) X → Y, akkor ⟨Alany, Tárgy⟩ (igei centrális keret), és *⟨Tárgy, Alany⟩
- a képzetekkel járó argumentumstruktúra-változások rendszerbe foglalása: túl a szófajváltáson a döntő ok: adott szereplő(pár) „előtérbe állítása”
- a képzés három definiáló tényezője (→ paradoxon megoldása):
  - bemeneti ⟨-C, +C⟩ centrális keret (magyarban ⟨Alany, Tárgy⟩ az igei keret)
  - kimeneti ⟨-C, +C⟩ centrális keret
  - a keretváltás (ötféle) módja: a -C vagy a +C funkcióban törlés vagy új szereplő / változatlan
- „elfajult keret”: ⟨C⟩ (a magyarban egy Alany alkotja az elfajult igei keretet)

(3) Összevetve az *ás* és az *esteledik* vonzatszerkezet-családjá:

a. VONZATSZERKEZET-VÁLTOZATOK:

CENTRÁLIS ESETKERET	<i>esteledik</i> / <i>ás</i>
⟨ ⟩ (Páciens, Idő, Hely)	1. Esteledett. / Ránk esteledett (8-kor a tóparton).
⟨Ágens, Páciens⟩	2. A kalózok (kétségbeesetten) ásták az agyagos földet.
⟨Ágens, Idő⟩	3. A kalózok végigásták a napot.
⟨Ágens, Hely⟩	4. A kalózok felásták a szigetet.
⟨Ágens, Kezdőpont⟩	5. A kalózok ástak egy mély gödröt. *A gödör ásta a kalózokat.
⟨Ágens, Végpont⟩	6. A kalózok ástak egy sírt.
⟨Ágens, Páciens'⟩	7. A kalózok elástak egy értékes kincset.
⟨Ágens, Páciens''⟩	8. A kalózok kiástak egy értékes kincset. *A kincs kiásta / kiásatott a kalózokat. A kincs kiásatott a kalózok által.
⟨Ágens, Eszköz⟩	9. –
⟨Okozó, ...⟩	10. A vezér ásatott egy gödröt / el-/kiásatta a kincset / ...
⟨Okozó, Ágens⟩	11. ^{???} A vezér (álló nap) ásatta az embereit.

b. AZ ÁS ÉS AZ ESTELEDIK POLARITÁSOS HATÁSLÁNCCSALÁDJA:

- (4) a. *A kalózők_{-C} elásták a kincset_{+C}.* → *A kincs_C elásatott / el van ásva.*
 b. *A kalózők_{-C} elásták a kincset_{+C}.* → *A kalózővezér_{-C} elásatta a kincset_{+C}.*
 c. *A kalózők_{-C} ásták a földet_{+C}.* → *A kalózők_C (álló nap) ástak.*
 d. *A kalózők_{-C} ásták a földet_{+C}.* → *A kalózők_{-C} ásták a gödröt_{+C}.* → *A k_{-C} elásták a kincset_{+C}.*
 e. *A kalózők_{-C} ásták a földet_{+C}.* → *A kalózők_{-C} (csak immel-ámmal) ásogatták a földet_{+C}.*

1.2. Milyen a finn (igei / igenévi / főnévi) centrális keret?

- magyar: V⟨Nom_{-C}, Acc_{+C}⟩
- angol: V⟨Nom_{-C}, Acc_C, Acc_{+C}⟩
- finn: V⟨Nom_{-C}, Acc_{+C}⟩ / V⟨Nom_{-C}, Part_{+C}⟩ / V⟨Nom_{-C}, Acc_C, Part_{+C}⟩ / V⟨Nom_{-C}, Acc_C/Part_{+C}⟩?

• Mellérendelés és társargumentumok a finnben

- (5) *Kaisa näke-e häne-t, koira-n ja kisso-j-a.*
 Kaisa lát-Sg3 ő-Acc, kutya-Acc és macska-Pl-Part
 kb. 'Kaisa látja őt meg a kutyát, meg még macskákat lát.'

- (6) MŰVELTETÉS: V⟨ $\swarrow$ Ø_{-C}, (-A/n/t_{+C})⟩ → V⟨ $\nearrow$ Ø_{-C}, -A/n/t_{+C}⟩

- a. *Pekka syöttä-ä hevose-n /hevos-ta.*
 Pekka etet-Sg3 ló-Acc / ló-Part
 'Pekka (meg)eteti a lovat.'

- b. *Pekka maksa-a koko ravintolailla-n.* → *Kaisa maksatta-a Peka-lla koko ravintolailla-n.*
 Pekka fizet-Sg3 egész éttermi este-Acc Kaisa fizettet-Sg3 Pekka-Adess egész éttermi este-Acc
 'Pekka kifizeti az egész éttermi estét.' → 'Kaisa kifizetteti Pekkával az egész éttermi estét.'

- b'. *Kaisa odott-i sinu-a tunni-n.*
 Kaisa vár-Imperf.Sg3 téged-Part óra-Acc
 'Kaisa egy órát várt téged.' (→ 'Kaisa egy órán át várt téged.')

• Hipotézis a finn +C szerepre:

- (7) A FINN IGEI CENTRÁLIS KERET: V⟨Ø_{-C}, -A/n/t_{+C}⟩
Anta-a-ko Kaisa sinu-lle kirja-a / kirja-n / häne-t?
 ad-Sg3-QP Kaisa te-All könyv-Part /könyv-Acc / ő-Acc
 'Kaisa [ad neked könyvet] / [odaadja neked a könyvet] / [odaadja neked őt]?'

• Vajon miért van ez az -A/n/t alternáció?

- (8) a. Pekka esittel-i mei-llle Kaisa-n / häne-t / Kaisa-a / hän-tä.
Pekka bemutat-Imperf mi-All Kaisa-Acc / ö-Acc / Kaisa-Part / ö-Part
'Pekka bemutatatta / éppen mutatta be nekünk Kaisát / őt.' → aspektus
- b. Tunne-t Kaisa-n / häne-t. E-n tunne Kaisa-a / hän-tä.
ismer-Sg2 Kaisa-Acc / ö-Acc nem-Sg1 ismer Kaisa-Part /ö-Part
'Ismered Kaisát / őt.' 'Nem ismerem Kaisát / őt.' → tagadás
- c. Tunne-t-ko Kaisa-n / häne-t? Tunne-t-ko Kaisa-a / hän-tä?
ismer-Sg2-QP Kaisa-Acc / ö-Acc ismer-Sg2-QP Kaisa-Part / ö-Part
'Ismered Kaisát / őt?' → pragmatika
- d. Tunne-n rikkaa-t naise-t / rikka-i-ta nais-i-a.
ismer-Sg1 gazdag-Pl nő-Pl / gazdag-Pl-Part nő-Pl-Part
'Ismerem a gazdag nőket / Ismerek gazdag nőket.' → referencialitás

• Milyen az „elfajult” centrális kerete a finn igének?

- (9) A FINN BIRTOKLÁSMONDAT: V⟨-A/Ø/t⟩
- a. Minu-lla [on kirja] / [ei ole kirja-a] / [on sinu-t] / [ei ole sinu-a].
én-Adess [van könyv] / [nem.Sg3 van könyv-Part] / [van.Sg3 te-Acc] / [nem.Sg3 van te-Part]
'Nekem van/nincs könyvem.' / 'Nekem vagy / [nem vagy] te!'

• Az ágens „elnyomásával” is ugyanehhez jutunk:

- (10) A FINN SZEMÉLYTELEN SZERKEZET KÉPZÉSE: V⟨Ø-C, -A/n/t+C⟩ → V⟨-A/Ø/t⟩
- a. Tappa-a-ko sisäkkö rikas-ta nais-ta / rikkaa-n naise-n / hän-tä / häne-t?
megöl-Sg3-Qp szobalány gazdag-Part nő-Part / gazdag-Acc nő-Acc / ö-Part / ö-Acc
'A szobalány megölt egy gazdag hölgyet / ~ / megölte őt / ~?'
↓
- b. Häne-t / rikas nainen tape-tt-i-in eilen. Hän-tä / Rikas-ta nais-ta ei tape-ttu eilen.
ö-Acc / gazdag nő öl-Pass-Imperf-Arb tegnap ö-Part/gazdag-Part nő-Part nem.Sg3 öl-Pass tegnap
'Megölték / [nem ölték meg] tegnap [a gazdag hölgyet] / őt.'
- c. Sisäkö-n täytyy / pitää / on pakko tappa-a rikka-i-ta nais-i-a / rikas nainen / häne-t.
szobalány-Gen kell /kell / van kötelező öl-Inf1 gazdag-Pl-Part nő-Pl-Part / gazdag nő / ö-Acc
'A szobalánynak meg kell ölni [gazdag nőket] / [a gazdag hölgyet] / őt.'
- d. Valit-kaa kirjo-j-a / kirja / häne-t!
választ-Imp.PI2 könyv-Pl-Part / könyv / ö-Acc
'Válasszatok könyveket / könyvet!' 'Válasszátok őt!'
- (11) MEDIÁLISKÉPZÉS (IGEI BEMENETTEL): V⟨Ø-C, -A/n/t+C⟩ → V⟨-A/Ø⟩
- a. Pekka kaata-a puu-ta / puu-n / ?häne-t. → Puu / Hän kaatu-u. / Ranna-lla kaatu-u pu-i-ta.
Pekka kidönt-Sg3 fa-Part / fa-Acc / ö-Acc fa / ö kidől-Sg3 / Part-Adess kidől-Sg3 fa-Pl.Part
'Pekka (ki)vágja a fát / ?őt' → 'Kidől a fa.' / A parton fák dőlnek ki.'
- b. Sotilaa-t demokratisoi-vat maa-n / meidä-t. → Maa demokratisoitu-u. / Me dem'du-mme.
katoná-Pl demokratizál-Pl3 ország-Acc / mi-Acc ország demokratizálódik-Sg3 / Mi demokratizálódik-Pl1
'A katonák demokratizál-ják/-nak az országot/minket]' → 'Az ország / mi dem'ód-ik/-unk.'

- Hogy illeszkedik mindez a Croft-féle (2001) *passzív kontinuumba*?

(12) A NEGATÍV CENTRÁLIS SZEREPLŐ TÖRLÉSÉNEK VÁLTOZATAI:

- $V\langle \alpha_{-C}, \beta_{+C} \rangle \rightarrow V\langle \alpha \rangle$: pl. angol passzív, ahol $\alpha = \emptyset$ (preferált az „üres”)
- $V\langle \alpha_{-C}, \beta_{+C} \rangle \rightarrow V\langle \beta \rangle$: pl. lengyel általános személytelen (preferált a „megőrzés”)
- $V\langle \alpha_{-C}, \beta_{+C} \rangle \rightarrow V\langle \gamma \rangle$: *legyen a γ „átmenet”!*
- Finn személytelen: $\{\emptyset\} \subset \{A, \emptyset, t\} \subset \{A, \emptyset, t, n\}$
- Finn mediális: $\{\emptyset\} \subset \{A, \emptyset\} \subset \{A, \emptyset, t, n\}$
- f.

-n	-t	-t	-A
-t			-iA

2. A finn igenévi centrális keret: típusok és átmenetek

- Milyen a finn *főnévi* centrális keret? A magyat $-\acute{O}jA$ alapján (Laczkó 2000):

(13) A FINN FŐNÉVI CENTRÁLIS KERET: $N\langle \emptyset_{-C}, -n_{+C} \rangle$

a. *Pekka katso-o filmi-n / filmi-ä / minu-t.*

Pekka néz-Sg3 film-Acc / film-Part / én-Acc

'Pekka [megnézi a filmet] / [filmet néz/nézi a filmet] / [megnéz engem].'

b. *Pekka on [filmi-n katsoja] / [minu-n katsoja-ni].*

Pekka van.Sg3 film-Gen néző / én-Gen néző-Sg1

'Pekka [a / egy film (-nek a) nézője] / [az én nézőm].'

$N\langle \emptyset_{-C}, \text{Pos}_{+C} \rangle$, ahol Pos: $\emptyset / -nAk$

- Milyen a finn *igenévi* centrális keret? Induljunk ki a magyarból:

(14) A MAGYAR FŐNÉVIIGENÉV-KÉPZÉS: $V\langle \emptyset_{-C}, -t_{+C} \rangle \rightarrow \text{Inf}\langle - / -nAk, -t_{+C} \rangle$

a. *(Mit akar Péter? / Mi jó?) Elolvasni egy könyvet.*

$\text{Inf}\langle -, -t_{+C} \rangle$

b. *(Mi jó?) [Péternek elolvasnia] / [(Neked) elolvasnod] a könyvet.*

$\text{Inf}\langle -nAk_{-C}, -t_{+C} \rangle$

c. *(Mit nem kéne?) Péternek / Neked elolvasni ezt a könyvet.*

$\text{Inf}\langle -t \rangle -nAk_{\epsilon}$

- találunk egyeztető (centrális!) $-nAk_{-C}$ esetragot,...

- és nem egyeztető (nem centrális!) $-nAk_{\epsilon}$ esetragot

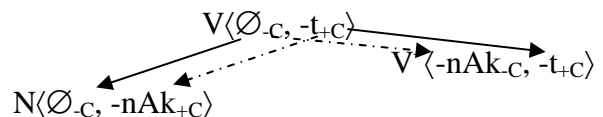
- a magyarban a Pos kétféle centrális funkcióban (+/-C) jelenik meg a „nevek” mellett:

(15) A BIRTOKOS ESETRAG „KÉTSZÍNŰSÉGE” A MAGYARBAN:

a. *Péter olvassa a könyvet.*

b. *Péternek olvasnia a könyvet*

c. *Péter az (egyetlen) olvasója a könyvnek.*

- A finnben az alábbi általános képlet számtalan fokozatát kapjuk, ami kifejezi az igenév *átmenetiségét* az igei és a főnévi karakter között: $V\langle - / -n\text{Pos}, -A / n_{\text{Acc}} / t / -_{+C} \rangle$

(16) AZ IGENEVEK CENTRÁLIS KERETE: $V\langle -/ -n_{Pos}, -A/n_{Akk}/t/-+C \rangle$;
 ILLETVE $\pm$ IGEI KARAKTERÜK ÉRTÉKELÉSE

		-C	+C	C	€
Ige	(1, 7-8) Tranzitív ige	∅	A/n/t		
	(10) Személytelen szerkezetek			A/∅/t	
	(11) Mediális			A/∅	
I.	(17) Inf1 koreferens -C-vel	-	A/n/t		
	(18) Inf2 _{Instr} koreferens -C-vel	-	A/n/t		
	(19) Inf3 koreferens -C-vel	-	A/n/t		
	(20) Part _{Akt1} tranzitív bemenettel	-	A/n/t		
	Part _{Akt2} tranzitív bemenettel	-	A/n/t		
	Part _{Akt1} intranszítív bemenettel			-	
	Part _{Akt2} intranszítív bemenettel			-	
	(21) Part _{Pas1}			-	
	Part _{Pas2}			-	
	(22) Inf2 _{Iness} <i>temporaalirakenne</i> személytelen szerkezet			A/t	
II.	(23) Inf1 explicit -C-vel I.			A/∅/t	n ⁻
	(24) Part _{Pas1} inf. jellegű alk.			A/∅/t	n ⁻
	(25a-b) Inf4 tranzitív bemenettel			A	n ⁻
	(25c-d) Inf4 intranszítív bemenettel			⟨ ⟩	n ⁻
III.	(26) Part _{Akt1/2} <i>referatiivirakenne</i> explicit -C-vel			A/n/t	n ⁻
	(27) Inf1 explicit -C-vel II.			A/n/t	n ⁻
IV.	(28) Part _{Akt1/2} <i>referatiivirakenne</i> implicit -C-vel	-(n ⁺)	A/n/t		
	(29) Inf1 _{-kse} <i>finaalirakenne</i> implicit -C-vel	-(n ⁺)	A/n/t		
	(30) Inf2 _{Iness} <i>temporaalirakenne</i> implicit -C-vel	-(n ⁺)	A/n/t		
V.	(31) Part _{Pas2} <i>temporaalirakenne</i> explicit/implicit -C-vel	-n ⁺	A/n/t		
	(32) Inf2 _{Iness} <i>temporaalirakenne</i> explicit -C-vel	n ⁺	A/n/t		
	(33) Inf3 explicit -C-vel	n ⁺	A/n/t		
VI.	(34) Part _{Ag}	n ⁺	- (!)		
Főnév	(13) Teljes centrális keret	∅/-	n ⁺		(n ⁻)
	Elfajult centrális keret			∅/-	

ALANY- ÉS TÁRGYJELÖLÉSI STRATÉGIÁK KÜLÖNFÉLE FINN KONSTRUKCIÓKBAN

	-n ⁺	∅	-tA	-t	-n
ACTIVE VERB I					
ACTIVE VERB II					
INF II INESSIVE					
INF III ABESSIVE					
MEDIUM					
IMPERS., INF I, PCP _{PASS}					
INF IV					
INF II INESSIVE _{IMPERS.}					
REF.RAKENNE, INF I					

Típusok:

I. típus: majdnem igei, csak másodlagos predikátum

- +C esetjelölés-halmaza (-A/n/t/Ø) „még” (majdnem) megegyezik egy (tr./intr.) igéével
- -C nem fejezhető ki (másodlagos predikátum, a mátrix szerkezet centrális arg-án „élősködik”)
- nincs még sem egyeztető („Pos” vagy „Gen”) n⁺, sem (-t-vel nem alternáló, „Dat”) n⁻

(17) AZ I. INFINITÍVUSZ KOREFERENS -C-VEL: V⟨Ø_{-C}, -A/n/t_{+C}⟩ → Inf1⟨-, -A/n/t_{+C}⟩

Halua-a-ko Pekka vali-ta kirja-n / kirja-a / *kirja / sinu-t / sinu-a / *sinä?

akar-Sg3-QP Pekka olvas-Inf1 könyv-Acc / könyv-Part / könyv / te-Acc / te-Part / te

'Akar(ja) Pekka egy/a könyvet / téged választani?'

(18) A II. INFINITÍVUSZ_{Instr} KOREFERENS -C-VEL: V⟨Ø_{-C}, -A/n/t_{+C}⟩ → Inf2_{Instr}⟨-, -A/n/t_{+C}⟩

Näke-e-kö Kaisa; Peka-n_j / Pekka-a_j penki-llä istu-e-n?

lát-Sg3-QP Kaisa Pekka-Acc / Pekka-Part pad-Adess ül-Inf2-Instr

'Kaisa [egy padon ülve [PRO_{i/*j}]] / *[egy padon ülni] látja Pekkát?'

(19) A III. INFINITÍVUSZ KOREFERENS -C-VEL: V⟨Ø_{-C}, -A/n/t_{+C}⟩ → Inf3⟨-, -A/n/t_{+C}⟩

a. *Pekka mene-e luke-maan kirja-n / kirja-a.*

Pekka megy-Sg3 olvas-Inf3.Ill könyv-Acc / könyv-Part

'Pekka megy elolvasni a/egy könyvet – Pekka megy könyvet olvasni.'

b. *Pekka on luke-massa *kirja-n / kirja-a.*

Pekka van.Sg3 olvas-Inf3.Iness könyv-Acc / könyv-Part

'Pekka éppen (a/egy) könyvet olvas(sa).'

c. *Pekka lähte-e huonee-sta sano-matta sana-a-kaan / *sana-n-kaan.*

Pekka indul-Sg3 szoba-Elat mond-Inf3.Abess szó-Part-sem / szó-Acc-sem

'Pekka kimegy a szobából anélkül, hogy egy szót szólna.'

(20) AZ I. AKTÍV PARTICÍPIUM TRANZITÍV BEMENETTEL: V⟨Ø_{-C}, (-A/n/t_{+C})⟩ → Part_{Akt1}⟨-, (-A/n/t_{+C})⟩

a. *Tyttö luke-e kirja-n / kirja-a. → Kirja-n / Kirja-a luke-va tyttö on kaunis.*

lány olvas-Sg3 könyv-Acc/könyv-Part könyv-Acc könyv-Part olvas-akt1pts lány van.Sg3 szép

'A lány elolvas(sa) a/egy könyvet / könyvet olvas.' → 'A könyvet elolvasó/olvasó lány szép.'

b. *Tyttö [valitse-e sinut] / [rakasta-a sinu-a] / [pitä-ä sinu-sta]. →*

lány [választ-Sg3 te-Acc] / [szeret-Sg3 te-Part] / [kedvel-Sg3 te-Elat]

b'. *[Sinu-t valitse-va] / [sinu-a rakasta-va] / [sinu-sta pitä-vä] tyttö on kaunis.*

[te-Acc választ- akt1pts] / [te-Part szeret- akt1pts] / [te-Elat kedvel-akt1pts] lány van.Sg3 szép

'A lány téged választ / szeret / kedvel.' → 'A téged választó / szerető / kedvelő lány szép.'

(21) AZ I. PASSZÍV PARTICÍPIUM: V⟨Ø_{-C}, -A/n/t_{+C}⟩ → Part_{Pas1}⟨-⟩

a. *Tyttö luke-e kirja-n / kirja-a. → Lue-ttava kirja on mielenkiintoinen.*

lány olvas-Sg3 könyv-Acc/könyv-Part olvas-pas1pts könyv van.Sg3 érdekes

'A lány elolvas(sa) a/egy könyvet / könyvet olvas.' → 'Az elolvasandó könyv érdekes.'

b. *Kaisa [valitse-e poja-n] / [rakasta-a poika-a] / [pitä-ä poja-sta]. →*

Kaisa [választ-Sg3 fiú-Acc] / [szeret-Sg3 fiú-Part] / [kedvel-Sg3 fiú-Elat]

b'. *Valit-tava / Rakaste-ttava / *Pide-ttävä poika-on onnellinen.*

választ-pas1pts / szeret-pas1pts / kedvel-pas1pts fiú van.Sg3 boldog

'Kaisa a fiút választja / szereti / szereti.' → 'A kiválasztandó / szeretendő /*kedvelendő fiú boldog.'

(22) A II. INFINITÍVUSZ_{Iness} SZEMÉLYTELEN SZERKEZET: V⟨Ø_{-C}, -A/n/t_{+C}⟩ → Inf2_{Iness.arb}⟨-A/t⟩

Ole kohtelias sinu-t / Pekka-a valit-ta-e-ssa!

van.Imp.Sg2 udvarias te-Acc / Pekka-Part választ-Pass-Inf2-Iness

'Légy udvarias, amikor megválasztanak téged / Pekkát.'

II. típus: bemeneti –C törölve → helyén: névszói -n jelenik meg (nem alternál -t-vel!): ez az n̄ nem egyeztet az igenévi régenssel

- „elfajult” centrális keretek: (A/∅/t) / (A) / (–)

(23) **AZ I. INFINITÍVUSZ EXPLICIT -C-VEL I:** $V\langle \downarrow \emptyset_{-C}, -A/n/t_{+C} \rangle \rightarrow \text{Inf1}\langle -A/\emptyset/t \rangle$

- a. (*Sinu-n / Peka-n*) *on hyvä luke-a *kirja-n / kirja-a / kirja.*
 (te-Gen / Pekka-Gen) van.Sg3 jó olvas-Inf1 könyv-Acc / könyv-Part / könyv
 ’Jó (el)olvasnod / [Pekkának (el)olvasnia] a könyvet.’
- b. *Minu-n / Kaisa-n täyty-y vali-ta sinu-t / Pekka / tyttö-j-ä / *Peka-n.*
 én-Gen / Kaisa-Gen kell-Sg3 választ-Inf1 te-Acc / Pekka / lány-Pl-Part / Pekka-Acc
 ’Nekem / Kaisának téged / Pekkát / lányokat kell választani.’

(24) **AZ UTÓIDEJŰ PASSZÍV PARTICÍPIUM NEM JELZŐKÉNT:** $V\langle \downarrow \emptyset_{-C}, -A/n/t_{+C} \rangle \rightarrow \text{Inf}_{-(0)\text{Ava}}\langle -A/\emptyset/t \rangle$

On-ko sinu-n tape-ttava *presidenti-n / presidentti-ä / presidentti?
 van.Sg3-QP te-Gen öl-Ptc elnök-Acc / elnök-Part / elnök
 ’Meg kell ölnöd az elnököt?’

(25) **A IV. INFINITÍVUSZ KÉPZÉSE TRANZITÍV BEMENETBŐL:** $V\langle \downarrow \emptyset_{-C}, -A/n/t_{+C} \rangle \rightarrow \text{Inf1}\langle -A_C \rangle$

Sinu-n on aina tottele-minen isä-ä / *isä-n / *isä / minu-a / *minu-t / *minä.
 te-Gen van.Sg3 mindig engedelmeskedik-Inf4 apa-Part / apa-Acc / apa / én-Part / én-Acc / én
 ’Neked mindig engedelmeskedned kell az apának / nekem.’

A IV. INFINITÍVUSZ KÉPZÉSE INTRANZITÍV BEMENTBŐL: $V\langle \downarrow \emptyset_{-C} \rangle \rightarrow \text{Inf4}\langle \rangle$

(Sinu-n) on lähte-minen. / Sinne on mene-minen.
 (te-Gen) van.Sg3 indul-Inf4 / oda van.Sg3 megy-Inf4
 ’Indulni (Indulnod) kell.’ / ’Oda kell menni.’

III. típus: két nem egyeztető -n: „nyelvtörténeti baleset”? (*hangváltozás:* [n] / [m] / [n’] → [n])

- csak a szórend különíti el a kétféle -n (Acc, Dat) jelöltjét
- az „elfajult” centrális keret C-je (A/n/t) nem olyan, mint az igénél (A/∅/t) (→(12b) típus!)

(26) **AZ EGY-/ELŐIDEJŰ AKTÍV PARTICÍPIUMOK „REFERATIIVIRAKENNE” EXPLICIT –C-VEL:**

$V\langle \downarrow \emptyset_{-C}, -A/n/t_{+C} \rangle \rightarrow \text{Inf}_{\text{Ref}}\langle -A/n/t \rangle$

- a. *Halua-t-ko [Peka-n tappa-van] / [minu-n tappa-van] johtaja-n / johtaja-a / häne-t / hän-tä?*
 akar-Sg2-QP [Pekka-Gen megöl-Ptc]/[én-Gen megöl-Ptc] elnök-Acc / főnök-Part / ő-Acc / ő-Part
 ’Akarod, hogy [Pekka megölje] / [megöljem] a főnököt / őt?’
- a’. Do you want Peter to kill the boss? ↗jelentés
 segédige te akar Péter Inf megöl a főnök
- b. *Luule-t-ko [Peka-n tappa-van] / [minu-n tappa-van] johtaja-n / johtaja-a / häne-t / hän-tä?*
 hisz-Sg2-QP [Pekka-Gen megöl-Ptc]/[én-Gen megöl-Ptc] elnök-Acc / elnök-Part / ő-Acc / ő-Part
 ’Azt hiszed, hogy [Pekka megöli] / [megölöm] a főnököt / őt?’

(27) **AZ I. INFINITÍVUSZ KÉPZÉSE EXPLICIT -C-VEL II:** $V\langle \downarrow \emptyset_{-C}, -A/n/t_{+C} \rangle \rightarrow \text{Inf1}\langle -A/n/t_{+C} \rangle$

Anna-t-ko minu-n / Kaisa-n tappa-a *Pekka / Pekka-a / Peka-n / *hän / häne-t / hän-tä?
 enged-Sg2-QP én-Gen / Kaisa-Gen öl-IInf Pekka / Pekka-Part / Pekka-Acc / ő / ő-Acc / ő-Part
 ’Engeded nekem / Kaisának megölni Pekkát?’

IV. típus: megjelenik a birtokosi egyeztetés, de nem jelenik meg az egyeztető –C (koref. miatt)

- +C esetjelölése: A/n/t (továbbra is);
- a szinkrón nyelvtudományban ez „preferált”: a kétféle -n (Pos, Acc) elkülönül *egyeztetés* alapján

(28) **PART_{AKT1/2} REFERATIIVIRAKENNE IMPLICIT -C-VEL:** $V\langle\emptyset_{-C}, -A/n/t_{+C}\rangle \rightarrow \text{Inf}_{\text{Ref}}\langle-(n^+)_{-C}, -A/n/t_{+C}\rangle$

a. *Sinä väit-i-t osaa-va-si tämä-n.*
te állít-Imperf-Sg2 tud-Ptc-Sg2 ez-Acc
'Azt állítottad, hogy tudod ezt.'

b. *Lapse-t odott-i-vat saa-va-nsa kirja-n.*
gyerek-Pl vár-Imperf-Pl3 kap-Ptc-Pl3 könyv-Acc
'A gyerekek várták, hogy megkapják a könyvet.'

(29) **INF1_{-KSE} FINAALIRAKENNE IMPLICIT -C-VEL:** $V\langle\emptyset_{-C}, -A/n/t_{+C}\rangle \rightarrow \text{Inf1}_{-kse}\langle-(n^+)_{-C}, -A/n/t_{+C}\rangle$

Pekka lähte-e maa-lla valita-kse-en johtaja-n.
Pekka indul-Sg3 vidék-All választ-Transl-Sg3 elnök-Acc
'Pekka vidékre indul megválasztani az elnököt.'

(30) **AZ INF2_{INNESS} TEMPORAALIRAKENNE IMPLICIT -C-VEL:** $V\langle\emptyset_{-C}, -A/n/t_{+C}\rangle \rightarrow \text{Inf2}_{\text{Inness}}\langle-(n^+)_{-C}, -A/n/t_{+C}\rangle$

Kaisa pelästy-i avat-e-ssa-an ove-n. (vö. (32b))
Kaisa megijed-Imperf.Sg3 (ki)nyit-Inf2-Iness-Sg3 ajtó-Acc
'Kaisa megrémült, amikor (ő maga) kinyitotta az ajtót.'

V. típus: megjelen(het) a birtokosi egyeztető -C

- +C esetjelölése: A/n/t (továbbra is);

(31) **PART_{PAS2} TEMPORAALIRAKENNE EXPLICIT/IMPLICIT -C-VEL:** $V\langle\emptyset_{-C}, -A/n/t_{+C}\rangle \rightarrow \text{Part}_{\text{Pas2}}\langle-/n^+_{-C}, -A/n/t_{+C}\rangle$

Mi-tä tee-t [saa-tu-a-si] / [Peka-n saa-tu-a] apuraha-n?
mi-Part csinál-Sg2 [kap-pas2ptc-Sg2] / [Pekka-Gen kap-pas2ptc-Part] ösztöndíj-Acc
'Mit csinálsz, miután megkaptad / Pekka megkapja az ösztöndíjat?'

(32) **AZ INF2_{INNESS} TEMPORAALIRAKENNE EXPLICIT -C-VEL:** $V\langle\emptyset_{-C}, -A/n/t_{+C}\rangle \rightarrow \text{Inf2}_{\text{Inness}}\langle-/n^+_{-C}, -A/n/t_{+C}\rangle$

a. *Kaisa pelästy-i [Peka-n avat-e-ssa] / [minu-n avat-e-ssa-ni] ove-n.*
Kaisa megijed-Imperf.Sg3 [Pekka-Gen (ki)nyit-Inf2-Iness] / [én-Gen (ki)nyit-Inf2-Iness-Sg1] ajtó-Acc
'Kaisa megrémült, amikor [Pekka kinyitotta] / [kinyitottam] az ajtót.'

b. *Kaisa pelästy-i häne-n avat-e-ssa-an ove-n.* (vö. (30))
Kaisa megijed-Imperf.Sg3 ő-Gen (ki)nyit-Inf2-Iness-Sg3 ajtó-Acc
'Kaisa megrémült, amikor (valaki más) kinyitotta az ajtót.'

(33) **AZ INF3 EXPLICIT -C-VEL:** $V\langle\emptyset_{-C}, -A/n/t_{+C}\rangle \rightarrow \text{Inf3}\langle-n^+_{-C}, -A/\#t_{+C}\rangle$

Huomaa-matta-ni / [Kaisa-n huomaa-matta] Pekka-a / *Peka-n / *Pekka läh-d-i-n koti-in.
észrevesz-Inf3.Abess-Sg1 / [Kaisa-Gen észrevesz-Inf3.Abess] Pekka-Part / Pekka-Acc / Pekka indul-Imperf-Sg1 haza-III
'Hazamentem anélkül, hogy észrevettem / [Kaisa észrevette] volna Pekkát.'

VI. típus: teljesen eltűnik az igei +C szerepre jellemző esethalmaz

- erre a szerepre (+C) testálódik át (!) a kötelező koreferencia miatti implicitás
- a –C szereplő (továbbra is) az egyeztető -n⁺

(34) **AZ ÁGENSPARTICÍPIUM:** $V\langle\emptyset_{-C}, -A/n/t_{+C}\rangle \rightarrow \text{Part}_{\text{Ag}}\langle-n^+_{-C}, -_{+C}\rangle$

a. (21a) $\rightarrow$ *[Tytön luke-ma] / [(Minu-n) luke-ma-ni] kirja on mielenkiintoinen.*
[lány-Gen olvas-agpts] / [(én-Gen) olvas-agpts-Sg1] könyv van.Sg3 érdekes
(21a) $\rightarrow$ 'A lány által / [Az általam] elolvasott könyv érdekes.'

- ◆ az I. és a VI. típusban már nincsen közös faktor (miközben közös a „fedőképlet”)
- ◆ a VI. típus a „legkevésbé igei”, de pont fordítottja a főnévi centrális esetkeretnek

(35) A FŐNÉVI ÉS AZ ÁGENSPARTICIPIUMI CENTRÁLIS KERET: $N\langle\emptyset/-C, -n^+_{+C}\rangle \sim \text{Part}_{Ag}\langle-n^+_{-C}, -_{+C}\rangle$

- a. *Pekka kirjoitta-a kirja-n.* → *Pekka on kirja-n kirjoittaja.*
 Pekka ír-Sg3 könyv-Acc Pekka van.Sg3 könyv-Gen író
 'Pekka megírja a könyvet.' → 'Pekka a könyv (meg-)írója.'
- b. *Pekka kirjoitta-a kirja-n.* → *Tämä on Peka-n kirjoittama kirja.*
 Pekka ír-Sg3 könyv-Acc ez van.Sg3 Pekka-Gen ír-agpts könyv
 'Ez egy Pekka írta könyv.'
- c. *Péter a könyv(nek a) megírója.* $N\langle\emptyset_{-C}, \text{Pos}_{+C}\rangle$
- d. *Kár lenne [Péternek megírnia a könyvet].* $\text{Inf}\langle\text{Pos}_{-C}, \text{Acc}_{+C}\rangle$
- e. *Ez egy [Péter írta] könyv.* $\text{Part}_{Ag}\langle\text{Pos}_{-C}, -_{+C}\rangle$

- De a (35e) nem produktív a magyarban, mert preferált a szabályos (40d):

- (36)a. ^{???}*Ez egy én írtam levél.*
- b. **Ez egy Péter Marinak írta levél.* / **Ez egy Marinak Péter írta levél.*
- c. **Ez egy Péter tegnap írta levél.* / **Ez egy tegnap Péter írta levél.*
- d. *Ez egy Péter által tegnap Marinak írt levél.* $\text{Part}_{\text{Pas}1}\langle-\rangle$ által_C

Hivatkozások

- Alberti, Gábor (1997): *Argument Selection*. Peter Lang, Frankfurt am Main.
- Alberti Gábor (2006): A szóképzéssel együttjáró vonzatszerkezet-változások rendszere, *NyK* 103. (MTA Nytud. Int.), 75–105.
- Alberti Gábor (2009): A szóképzéssel együttjáró vonzatszerkezet-változások egy polaritásérzékeny rendszere, Fancsaly É. (szerk.): *Tanár és tanítvány, Írások Györke József és Hajdú Péter tiszteletére* (2002-07), *Studia Ling., Dialóg Campus*, Bp.–Pécs, 122–145.
- Alberti Gábor (2013): Az argumentumok precedenciaelvű realizálódása. In: Szilágyi N. Sándor – Kádár Edit (szerk.): *Analógia és modern nyelvtan*. Erdélyi Múzeum-Egyesület Kiadó. Kolozsvár 9–41.
- Bresnan, Joan, and J. Kanerva (1989): Locative inversion in Chichewa: A case study of factorization in grammar. *Linguistic Inquiry* 20, 1–50.
- Croft, William (2001): *Radical Construction Grammar. Syntactic Theory in Typological Perspective*. Oxford University Press.
- Dowty, David (1991): Thematic Proto-Roles and Argument Selection. *Language* 67/3, 547–619.
- Grimshaw, Jane (1990): *Argument Structures*. Linguistic Inquiry Monograph 18, MIT Press, Cambridge.
- Kiefer Ferenc szerk. (2000): *Struktuális magyar nyelvtan 3. Morfológia*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Komlósy András (1992): Régensek és vonzatok. Kiefer Ferenc (szerk.): *Strukturális magyar nyelvtan, I. Mondattan*, 299–527. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Laczkó Tibor (2000): Az ige argumentumszerkezetét megőrző főnévképzés. Kiefer (2000), 293–408.
- Lidz, Jeffrey and Gleitman, Lila R. (2004): Argument structure and the child's contribution to language learning. *TRENDS in Cognitive Sciences* 8/4, 157–161.
- Naigles, L. (1990): Children use syntax to learn verb meanings. *J. Child Language* 17, 357–374.